

АНТРОПОНІМИ У СКЛАДІ КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВИХ НАЗВ (на матеріалі закарпатських говірок)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161,2'282.2(477.87)

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).299–304

Миголінець О. Антропоніми у складі календарно-обрядових назв (на матеріалі закарпатських говірок); кількість бібліографічних джерел – 20; мова українська.

Анотація. Важливою ланкою сучасних діалектологічних досліджень є системний опис тематичних груп лексики. Цікавою для вивчення є лексика календарної обрядовості. Її фіксація та аналіз допомагає досліднику краще пізнати діалектотворчі процеси в системі говорів і говірок. Календарно-обрядова лексика містить інформацію про традиційну духовну і матеріальну культуру народу. Тому її фіксація, систематизація та аналіз у різних аспектах вивчення є першочерговим завданням українських мовознавців. У пропонованій статті подаємо спостереження над календарно-обрядовими назвами в українських закарпатських говірках, які утворені на основі антропонімів. Зокрема звертаємо увагу на їх компонентний склад, лексико-граматичну характеристику та внутрішню форму. Також простежуємо наявність чи відсутність зафіксованої лексики в інших українських говорах та в українській літературній мові.

Закарпатські говірки, як відомо, належать до системи говірок давньої формації, отже, зберігають реліктові явища, архаїчні риси, але водночас містять і порівняно нові нашарування, зумовлені географічним розташуванням говіркового масиву та іншими позалінгвальними мотивами.

Предметом нашого аналізу є семи на означення 20 релігійних свят та періодів, пов'язаних із цими святами.

Як видно із зібраної нами лексики, календарно-обрядові назви характеризуються широкою варіантністю. Аналіз реєстру релігійних свят свідчить про те, що вони завжди присвячені певній священній особі. Заслугує на увагу словотвір християнських назв у закарпатських говірках. Чимала кількість календарно-обрядових назв, в основі яких лежать антропоніми, пов'язана із законом мовленнєвої економії, адже повні багатокомпонентні назви в побутовому мовленні вживати незручно, тому вони змінені на однослівні. Зафіксовані також назви, які в українську мову запозичені з церковнослов'янської, в якій вони також є запозиченнями або кальками з грецької. Запозичені назви пристосувалися до фонетики української мови і повністю адаптувалися. Невеликий відсоток назв, в основі яких лежать власні імена, припадає на суфіксальні деривати.

Ключові слова: календарно-обрядова лексика, антропоніми, лексико-семантична група, лексема, мотивація, українські закарпатські говірки.

Постановка проблеми. Дослідженню лексики українських говорів останнім часом приділяється все більша увага. Народні говори – це не тільки основа літературної мови, але й свідок її історії, джерело для подальшого її розвитку та збагачення. Саме живорозмовна мова зберігає чимало елементів із найдавніших часів, які відсутні вже в літературній мові, а часом незафіксовані й пам'ятками писемності.

Важливою ланкою сучасних діалектологічних досліджень є системний опис тематичних груп лексики. Цікавою для вивчення є лексика календарної обрядовості. Її фіксація та аналіз допомагає досліднику краще пізнати діалектотворчі процеси в системі говорів і говірок. Саме в цій лексичі можна знайти інформацію про етнічну історію населення, його традиції, звичаї, культуру.

Аналіз досліджень. Останнім часом в українському мовознавстві посилилася увага до проблем, пов'язаних із релігійною лексикою, зокрема до вивчення геортонімів – власних назв будь-яких свят.

Християнські релігійні й народні свята активно вивчалися релігієзнавцями (С.Ф. Алмазов, П.Я. Пітерський, М.Ю. Брайчевський, Л.І. Ємеляк, І. Губоржевський, В.М. Рябіков та ін.) [Бочарова 1999, с. 3] та етнографами (М. Возняк, О. Воропай, В. Скура-тівський, Г. Лозко, М. Ткач, В. Соколова та ін.).

І лише останнім часом до них приєдналися мовознавці. Хоча слід зауважити, що зацікавлення мовознавців цією групою лексики було давнім.

«Програма для збирання діалектичних одмін української мови» (Київ, 1909–1911), яку уклали К. Михальчук та Є. Тимченко, уміщувала розділ «Слово щодо церкви, віри й обряду», у якому одне з питань стосувалося назв свят [Осташ 2003, с. 263].

Однак у радянські часи на дослідження такої лексики було накладено «табу». І хоча в розділі «Звичаї, ігри, розваги, обряди, повір'я та ін.» (88 питань) «Програми для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови» Й.О. Дзендзелівського (Київ, 1984) є питання № 3131–3134, 3146, що стосуються, зокрема, релігійних свят, глибокий аналіз лексичного пласту українських обрядових назв і надалі на часі [Осташ 2003, с. 263].

Крім появи праць етнографічного характеру, заслуговують на увагу і мовознавчі дослідження (О. Горбач, М. Лесів, Г. Аркушин, Т. Гусак, Н. Хобзей, Н. Осташ, І. Пахолок, Е. Гаврилук, М. Шарапа, О. Коршикова, Н. Герасим, Е. Гоца). Що стосується аналізу мовознавчих студій у закарпатських говірках, то на сьогодні маємо тільки статтю Е. Гоци, у якій дослідниця здійснила семантичний, словотвірно-етимологічний та лінгвогеографічний аналіз календарно-обрядових свят, поширених у 22 говірках Закарпаття, відповідно до 4 циклів – зимового, весняного, літнього та осіннього [Гоца 2019]. Ми ж у своєму дослідженні здійснили докладний опис такої календарно-обрядової лексики, в основі якої лежать антропоніми. Матеріал для дослідження був зібраний у 45 населених пунктах Закарпаття.

Мета статті – подати інтерпретацію календарно-обрядових свят в українських закарпатських говірках, які утворені на основі власного імені; виявити варіативність їхнього складу й окремих компонентів, а також простежити наявність чи відсутність зафіксованої лексики в інших українських говорах.

Методи та методика дослідження. Основний метод – описовий. Він реалізований у процесі класифікації матеріалу та його інтерпретації за мотиваційними зв'язками. У межах цього методу використано прийоми лексико-семантичного та словотвірного аналізу. Зіставний аналіз уможливив виявлення зв'язків календарно-обрядової лексики із відповідною групою лексики сусідніх ареалів.

Виклад основного матеріалу. Закарпатські говірки, як відомо, належать до системи говірок давньої формації, отже, зберігають реліктові явища, архаїчні риси, але водночас містять і порівняно нові нашарування, зумовлені географічним розташуванням говіркового масиву та іншими позалінгвальними мотивами.

Серед говіркового матеріалу виділяється лексика календарної обрядовості.

‘Святого всехвального апостола Андрія Первозванного’ (13 грудня): *Андр'їя (Андр'їя), Андр'їша, Андр'їїю ден' (дин'), Андр'їшю дын'.* Назви *Андр'їя (Андр'їя), Андр'їша* виникли в результаті перенесення імені святого. Тут спостерігається закон мовленнєвої економії зі словосполучення ‘свято + Р. в. власного імені’: *Свято Анорія → Андр'їя.* Іменник *Андр'їй* – через старослов'янську мову запозичено в давньоруську з грецької; гр. *andriios* – у перекладі означає ‘мужній, хоробрий’ [Етимологічний словник української мови 1982, т. I, с. 72]; *ден' (дин')* – з псл. *днь* ‘день»; походить з іє. **di-n-* ‘ясний, блискучий’ [Етимологічний словник української мови 1985, т. II, с. 33]. Пор. західнопол. *Гандр'єя* ‘т.с.’ [Аркушин 2000 а, т. I, с. 85], закарпат. *Андр'їша* ‘т.с.’: *Андр'їша ѿе ѿеден разъ у рѡцѣ; На Андр'їша знавут' шлїйако ворожїти; Андр'єя* ‘т.с.’ *На Андр'єя д'їюкі схѡд'ас'а до одної хати ворожїти. Андр'їю, Андр'їю, колѡпн'ї сїю, гачмі волѡчу, від'атис'а хѡчу. Гур, вепер', ци нагїд, ци тепер'?* [Грицак 2017, с. 61].

‘День святої Анни’ (22 грудня): *Ан:ино зачат'їе, Ан:ино зачат':а, Ган'їне зачат':а, С'атѡїї Ан:, Св'атѡїї Ган:и, Дин' Ан:ы* [Гоца 2019, с. 39].

Більшість словосполучень складається з присвійного прикметника *Ан:ино* та іменника *зачат':а*. Присвійний прикметник *Ан:ино* > іменник *Анна* – через старослов'янську мову запозичений з грецької. Пор. р., болг., м. *Анна*, бр. *Ганна*, п., нл. *Анна*, ч. *Анна*, *Нана* [Етимологічний словник української мови 1982, т. I, с. 467]. Іменник *зачат'а* – суфіксальне утворення від дієслова *зачати* ‘почати’ – псл. *roçeti* [Етимологічний словник української мови 2004, т. IV, с. 546]. В основі назви лежить дія, яку виконували стосовно особи. Пор. бойк. *зачате* [Онишкевич 1984, т. I, с. 293], гуц. *Аннино зачик'ї* [Піпаш, Галас 2005, с. 9], закарп. *Аннино зачатїе* ‘т.с.’ [Сабадош 2008, с. 17].

‘Святої великомучениці Варвари’ (17 грудня): *Варв'ари* – назва виникла в результаті пере-

несення імені святої. Спостерігається закон мовленнєвої економії зі словосполучення ‘свято + Р. в. власного імені’: *Свято Варв'ари → Варв'ари.* Власна назва, жіноче ім'я – *Варвара*. Цей іменник – через старослов'янську мову запозичено з грецької. Пор. р., болг. *Варв'ара*, бр. *Варвара, Барбара*, п. *Barbara, Barbora* [Етимологічний словник української мови 1982, т. I, с. 330]. Назва *Варв'ари* фіксується також у західнополіських говірках [Аркушин 2000 б, с. 20].

‘Преподобного Сави Освяченого’ (18 грудня): *С'ави* – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Спостерігається закон мовленнєвої економії: *Свято С'ави → С'ави.* Власна назва, чоловіче ім'я – *С'ава*. Цей іменник – через церковнослов'янську мову запозичено в давньоруську з грецької; розглядається також як скорочений варіант імені *Сав'атїи*. Пор. р. *С'авва*, бр., болг., м. *С'ава*, др. *Сава*, п. *Saba*, ч., слц., слн. *Sava* [Етимологічний словник української мови 2006, т. V, с. 159]. У шацьких говірках іменник *Сава* не чоловічого роду, як загальноприйнято, а жіночого (очевидно, за аналогією до *Варвара*; мабуть, вплинуло і закінчення -а) [Аркушин 2000 б, с. 20].

‘День святого Миколая’ (19 грудня): *Микол'ї, Микол'їа, Ни'кѡлы, Ми'кѡлы (Мікѡли)* – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Спостерігається закон мовленнєвої економії: *Свято Миколая → Микѡли.* Власна назва, чоловіче ім'я – *Микола*. Цей іменник – через церковнослов'янське посередництво запозичено в давньоруську мову з грецької; гр. *Μικόλαος* складається з основ дієслова *νικάω* ‘перемагаю’ та іменника *λαός* ‘народ’, яке загальноприйнятої етимології не має [Етимологічний словник української мови 1989, т. III, с. 459]. Початкове «м» замість «н» у східнослов'янських і польських мовах пояснюється як результат впливу імені *Михаїль* [Фасмер 1986, т. II, с. 621; 1987, т. III, с. 75]. Пор. західнопол. *Микола Зимовий* [Аркушин 2000 а, т. I, с. 311], *Холодний Микола* [Аркушин 2000 а, т. II, с. 231], *Мікѡли* [Аркушин 2000 б, с. 20], бойк. *Ніки, Нікѡли* [Онишкевич 1984, т. I, с. 489; Матїїв 2013, с. 307], гуц. *Нікѡли, Зїмні Нікѡли, Мікѡли Зїмного* [Гуцульські говірки 1997, с. 133], *Нікѡли* [Піпаш, Галас 2005, с. 116], закарп. *Мікѡлы* ‘т.с.’ [Сабадош 2008, с. 171].

‘Вечір напередодні Нового року’ (14 січня): *Васїл'а* – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Спостерігається закон мовленнєвої економії зі словосполучення ‘свято + Р. в. власного імені’. Цей іменник – через церковнослов'янську мову запозичене в давньоруську з грецької; грецька назва утворена на основі прикметника, що означає ‘царський’, пов'язаного з іменником у значенні ‘цар’, який з'явився у грецькій мові з часів перських війн [Етимологічний словник української мови 1982, т. I, с. 337]. Пор. гуц. *Васїлінїй светїїй в'єчїр* [Гуцульські говірки 1997, с. 33], лемк. *Васїлїв ден* [Пиртей 2004, с. 73], закарп. *Васїля* ‘т.с.’ [Сабадош 2008, с. 36]. Пор. ще *васїл'ни'к* (Ганичі Тч.), *васїл'ани'к* (Нересниця Тч.) ‘святковий хліб, що стоїть в хаті від Святвечора до Василя’.

‘Собор Предтечі й Хрестителя Господнього Іоанна’ (20 січня): *Ів'ана Кре'стїте'л'а*

(Хре^стіме^л'а) – словосполучення, що складається з двох слів *Iván* та *Кре^стіме^л'а*. Іменник *Iván* – через церковнослов'янську мову запозичене в давньоруську з грецької. Пор. р., болг. *Иван*, бр. *Ivan*, п. *Jan*, ч., слц. *Jan*, *Ivan* [Етимологічний словник української мови 1985, т. II, с. 288]. *Кре^стіме^л'а* – суфіксальне утворення від дієслова *хрестити* < *хрест* (псл. **krъstъ* ‘Христос’; вважається раннім запозиченням з германських мов) [Етимологічний словник української мови 1989, т. III, с. 86].

‘Субота перед Вербою неділею’: *Лазар'ева (Лазар'ова) субота* – словосполучення, що складається з присвійного прикметника *Лазар'ева* та іменника *субота*. Присвійний прикметник *Лазар'ева* – суфіксальне утворення від іменника *Лазар*, який через церковнослов'янську мову запозичений в давньоруську з грецької [Етимологічний словник української мови 1985, т. III, с. 182]. Іменник *субота* здебільшого розглядається як запозичення із середньогрецької мови [Етимологічний словник української мови 2006, т. V, с. 462]. В основі назви лежить дія, яку виконували стосовно особи; назва утворена від імені біблійного персонажа Лазаря, який переносив багато страждань.

‘Перша неділя після Великодня’: *Томина (Томова, Хтомина, Фтомова, Фтомина) неділя*. Присвійні прикметники похідні від антропоніма *Хомá* (*Томá*, *Фомá*), яке є запозиченням з грецької мови [Етимологічний словник української мови 2012, т. VI, с. 198].

‘Собор святого Архангела Гавриїла’ (8 квітня): *Гавріл'а (Гавріла), Гавріл'їя, Гавріїла*. Назва виникла в результаті перенесення імені святого. Власна назва (чоловіче ім'я *Гаврило*) – через старослов'янську мову запозичене в давньоруську з грецької. Пор. р. *Гавриїл*, *Гавріла*, бр. *Гаўрыіл*, *Гаўрыла*, слц., ч., вл., нл. *Gabrijel*, болг. *Гавраїл*, слн. *Gabrijel* [Етимологічний словник української мови 1982, т. I, с. 417]. В основі назви лежить закон мовленнєвої економії: *Свято Гавриїла* → *Гавріл'а*. Пор. в укр. марамороських говірках на території Румунії *Гаврілія* ‘церковне свято’ [Бевка 2004, с. 45].

‘Святого великомученика Юрія Переможця’ (6 травня): *Йур'а, Георгіія* – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Власна назва, чоловіче ім'я – *Юрій (Георгій)* – через старослов'янську мову запозичене з грецької. Пор. р. *Георгій*, бр. *Георґі*, слц. *Georg*, болг. *Георґи*, м. *Гурґи* [Етимологічний словник української мови 1982, т. I, с. 496]. В основі назви лежить закон мовленнєвої економії: *Свято Юрія* → *Юря*. Пор. західнопол. *Юрія* [Аркушин 2000 а, т. II, с. 283], [Аркушин 2000 б, с. 20], бойк. *Йурько*, *Ірій*, *Ір'я* [Онишкевич 1984, т. I, с. 331], *Йур'а* ‘т. с.’ *Зроблю ти по Юрю* [Матіїв 2013, с. 533], гуц. *Юр'и* [Піпаш, Галас 2005, с. 232], закарп. *Юря* ‘т. с.’ *На Йур'а вже тепло* [Сабадош 2008, с. 428], в укр. марамороських говірках на території Румунії *Юря* ‘т. с.’ [Бевка 2004, с. 149].

‘Різдва чесного і славного Пророка Предтечі Хрестителя Іоанна’ (7 липня): *Іванд'їл' (Івандил', Іванден'), Івандл'а, Іяна, Івануї дин', Іяна, Іяна Купала*. Більшість із цих назв – складні утворення від іменників *Iván* та *день*. Лексема *Іванд'їл' (Івандил')* – фонетична видозміна композита *Іванден'*. Антро-

понім *Iván* – через церковнослов'янську мову запозичений в давньоруську з грецької; *день* < псл. *dънь* «день»; походить з іє. **dī-n-* «ясний, блискучий» [Етимологічний словник української мови 1985, т. II, с. 33, 288]. Пор. західнопол. *Іван Купайло* [Аркушин 2000 а, т. I, с. 197], бойк. *Іваня* [Онишкевич 1984, т. I, с. 327], гуц. *Івандель* [Піпаш, Галас 2005, с. 71], закарп. *Івандель* ‘т. с.’ [Сабадош 2008, с. 131].

‘Піст напередодні свята Верховних апостолів Петра й Павла, який триває від неділі Всіх Святих до самого свята’: *Петру(ї)ўка, Петруї пуст (Петр'їў н'їст, Петровіи пїст), Петрово(-їе) гов'їна, Петруна*. Пор. західнопол. *Петрівка* [Аркушин 2000 а, т. II, с. 42], бук. *Петрівкі* [Словник буковинських говірок 2005, с. 408], гуц. *Петрівка* [Гуцульські говірки 1997, с. 147], наддністр. *Петровец* [Шило 2008, с. 198], закарп. *Петрівка* ‘т. с.’ [Сабадош 2008, с. 228].

‘Святих апостолів Петра й Павла’ (12 липня): *Пётра, Пётра й Паўла* – словосполучення, що складається з двох слів з'єднаних сполучником *й*. Назва виникла в результаті перенесення імен святих *Петра й Павла*. Антропоніми *Петро і Павло* – через церковнослов'янське посередництво запозичені в давньоруську мову з грецької [Етимологічний словник української мови 2004, т. IV, с. 249, 362].

В основі назви *Пётра* лежить закон мовленнєвої економії зі словосполучення ‘свято + Р. в. власного імені’: *Свято Петра й Павла* → *Петра*. Цікаво зауважити, що в складеній назві з двох власних імен – *Петра й Павла* – лишилося тільки перше. Пор. західнопол. *Петро́, Петра́* [Аркушин 2000 а, т. II, с. 42], бойк. *Петра́* [Онишкевич 1984, т. II, с. 58], гуц. *Петра́, Петрів день* [Гуцульські говірки 1997, с. 147], *Паўла* [Піпаш, Галас 2005, с. 131], закарп. *Пётра* ‘т. с.’ [Сабадош 2008, с. 228].

Святкувати це свято у закарпатських говірках отримало назви *петрувати* (Уж., В.Бр., Ір., Св., Вн., Мж., Хс.), *пётрати* (Ізкі Мж., Канора Вл.).

‘Святого Славного Пророка Іллі’ (2 серпня): *їл'а, їл'їя, їлійа, Іл':ї* (та ін. варіанти) – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Власна назва, чоловіче ім'я – *Ілля* – через церковнослов'янську мову запозичене в давньоруську мову з грецької. Пор. р. *Ілья*, бр. *Ільаш*, п. *Eljasz*, ч., слц. *Elias*, слн. *Elija* [Етимологічний словник української мови 1985, т. II, с. 295]. Спостерігається закон мовленнєвої економії зі словосполучення «Свято + Р. в. власного імені»: *Свято Іллі* → *Іллі*. Пор. західнопол. *Ілля* [Аркушин 2000а, т. I, с. 198], *Л'їя́, Л':а, Л':е* [Аркушин 2000б, с. 20], бойк. *Іля* [Онишкевич 1984, т. I, с. 327], *Палїї* [Онишкевич 1984, т. II, с. 36], гуц. *Ілія* [Піпаш, Галас 2005, с. 72], закарп. *Іля* ‘т. с.’ [Сабадош 2008, с. 133].

‘День Пантелеймона Цілителя’ (9 серпня): *Пантелеймѡна* – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Антропонім *Пантелеймон* через церковнослов'янське посередництво запозичений із середньогрецької мови [Етимологічний словник української мови 2004, т. IV, с. 278]. Великомученик Пантелеймон шанується у православній церкві як покровитель воїнів. Цей бік шанування

розкриває його перше ім'я *Пантолеон*, що значить 'лев у всьому'. Друге ім'я, дане при хрещенні – *Пантелеймон*, тобто 'всемилостивий', розкривається із шанування великомученика як цілителя. В народі він вважається покровителем лікарів [Сапіга, 1993, с. 38].

'День пам'яті мучеників Маккавеїв' (14 серпня): *Маков'ї(є)їа, Макáр'а* – перша назва є результатом видозміни біблійного імені *Маккавей*, назви іудейського жрецького роду, винищеного Іродом; слово зазнало впливу народної етимології (мак віяти, оскільки в серпні достигає мак). Пор. р. *макавье* 'день 1 серпня', бр. *макавей* 'християнське свято' [Етимологічний словник української мови 1985, т. III, с. 366]. Фонетичний варіант *Маковій* є літературною нормою української мови [Словник української мови 1973, т. IV, с. 603]. Пор. західнопол. *Маковій, Макове, Маковья* [Аркушин 2000 а, т. I, с. 302], наддністр. *Маковівка* 'піст перед Маковієм' [Шило 2008, с. 166], гуц. *Маков'єя* [Гуцульські говірки 1997, с. 118], *Маковія* [Піпаш, Галас 2005, с. 98], закарп. *Маков'єя* 'т. с.' [Сабадош 2008, с. 166]. Ще в одному джерелі повідомляється про те, що Маккавеї – це сім святих мучеників: Авім, Адім, Антонін, Гурій, Євсенон, Єлезар, Маркелл, які померли в ім'я Бога [Шкода 2007, с. 143]. Назва *Макáр'а* виникла в результаті перенесення на саме свято імені святого; *Макáр* через церковнослов'янське посередництво запозичене в давньоруську мову з грецької [Етимологічний словник української мови 1989, т. II, с. 365].

'День Святого Великомученика Дмитрія Солунського' (8 листопада): *Мі(ы)тр'а, Дмытр'а* – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Власна назва, чоловіче ім'я – *Дмитро* – через церковнослов'янську мову запозичене в давньоруську з грецької. Пор. р. *Дмитрий*, бр. *Дзмітрый*, ч. *Dimitrij*, болг. *Димитър*, м. *Димитар* [Етимологічний словник української мови 1985, т. II, с. 94]. В основі назви лежить закон мовленнєвої економії зі словосполучення 'свято + Р. в. власного імені': *Свято Дмитрія* → *Митря*. Пор. західнопол. *Дмітра* [Аркушин 2000 б, с. 20], бойк. *Дмітря, Мітер, Мотре* [Онишкевич 1984, т. I, с. 222, 441], гуц. *Мітр'и* [Піпаш, Галас 2005, с. 102], закарп. *Мітря* 'т. с.' [Сабадош 2008, с. 172].

'Собор Архістратига Михаїла' (21 листопада): *Ми'хайл'а (Михáл'а), Михáйла* – назва виникла в результаті перенесення імені святого. Власна назва, чоловіче ім'я – *Михайло* – через церковнослов'янське посередництво запозичене в давньоруську мову з грецької. Пор. р., болг. *Михаил*, бр. *Міхаїл*, п., вл. *Michal*, ч. *Michael*, схв. *Михайло* [Етимологічний словник української мови 1989,

т. III, с. 468]. В основі назви лежить закон мовленнєвої економії зі словосполучення: *Свято Михаїла* → *Михаїля*. Пор. західнопол. *Михáйла* [Аркушин 2000 а, т. I, с. 313], *Михáйло* [Аркушин 2000 б, с. 20], закарп. *Михáйля* 'т. с.' [Сабадош 2008, с. 172].

'Піст напередодні свята Різдва Христового, який триває від дня святого апостола Пилипа до самого свята' (22 листопада – 6 січня): *Пи'ліповий пост, Пи'ліп'нóўка, Пи'ліповиц'*. Дві останні назви – суфіксальні утворення від прикметника *Пилиповий*. Фонетичний варіант *Пилипівка* є літературною нормою української мови [Словник української мови 1975 т. VI, с. 352]. *Пи'ліповий пост* – словосполучення, що складається з присвійного прикметника *Пи'ліповий* та іменника *пост*. Прикметник *Пилиповий* – суфіксальне утворення від іменника *Пилип* – через церковнослов'янську мову запозичено в давньоруську з грецької 'той, що любить коней' [Етимологічний словник української мови 2004, т. IV, с. 369]. Іменник *пост* (піст) < пізне псл. *postъ* 'піст', запозичення з давньовірхньонімецької мови; двн. *fasto* 'піст', *fasta* разом із спорідненими дієслівними формами двн. *fastēn*, гот. (ga) *fasten*, дієсл. *fasta* з первісним значенням 'тримати міцно, держатися стійко' [Етимологічний словник української мови 2004, т. IV, с. 416]. Пор. бойк. *Пилиповиць, Пилипово нуціня* [Онишкевич 1984, т. II, с. 59, 164], гуц. *Пилипівка* [Піпаш, Галас 2005, с. 137], закарп. *Пилиповець* 'т. с.' [Сабадош 2008, с. 229].

Висновки. Як видно з нашого дослідження, календарно-обрядова лексика свідчить про багатство духовної та матеріальної культури українського народу, тому її фіксація й опис залишаються й надалі актуальними.

Аналіз реєстру релігійних свят свідчить про те, що вони завжди присвячені певній священній особі. Заслугує на увагу словотвір християнських назв у закарпатських говірках. Чимало календарно-обрядової лексики, в основі яких лежать власні назви, пов'язані із законом мовленнєвої економії зі словосполучення 'свято + Р. в. власного імені': *Андр'їя (Андр'єя), Андрáша, Варвáры, Васíл'а, Миколáйя (Ни'кóлы, Ми'кóлы), Сáвы, Гаврíл'а (Гаврíла, Гаврíл'їя, Гаврíйíла), Ї́ур'а, Ї́ана (Івáна), Маков'їя* та ін. Зауважимо, що в другій назві з двох власних імен – *Петра* й *Павла* – лишилося тільки перше. Повні багатокомпонентні назви у побутовому мовленні вживати незручно, тому вони змінені на однослівні. Різноманітні (фонетичні, словотвірні) варіанти вказаних назв свідчать про багатство української мови та про постійну потребу її глибокого вивчення. Невеликий відсоток назв, в основі яких лежать власні імена, припадає на суфіксальні деривати.

Література

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000 а.
2. Аркушин Г. Словотвір назв християнських свят у західнополіських говірках. *Берегиня*. 2000 б. № 3. С. 18–26.
3. Бевка О. Словник-пам'ятник (Діалектний словник села Поляни Мараморощського комітату) / ред. І. Удварі. Ніредьгаза, 2004. 178 с.
4. Бочарова І. В. Лексико-семантичні та граматичні параметри назв релігійних свят у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1999. 17 с.

5. Грицак М.А. Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б / за ред. П.Ю Гриценка. Київ: КММ, 2017. 380 с.
6. Гуцульські говірки: Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
7. Гоца Е. Назви календарно-обрядових свят у говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2019. Вип. 2 (42). С. 38–44.
8. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / за ред. О.С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
9. Матіїв М.Д. Словник говірок центральної Бойківщини. К.; Сімферополь: Ната, 2013. 602 с.
10. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984.
11. Остах Н. Про назви літніх християнських свят українців: Зелені свята. *Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі*. Львів, 2003. С. 248–268.
12. Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Раківського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.
13. Пиртей П.С. Короткий словник лемківських говірок / упорядкування й підготовка до друку Є.Д. Турчин. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
14. Сабалош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
15. Сапіга В.К. Українські народні свята та звичаї. Київ: Т-во «Знання України», 1993.
16. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н.В. Гуїванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
17. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
18. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. Москва: Прогресс, 1964–1973. Т. 1–4.
19. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів – Нью-Йорк, 2008. 288 с.
20. Шкода М.Н. Традиції і свята українського народу. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 384 с.

References

1. Arkushyn H. (2000a) Slovyk zakhidnopoliskykh hovirok [Dictionary of West-Polissya dialects]: u 2 t. Lutsk: Vezha [in Ukrainian].
2. Arkushyn H. (2000b) Slovtvir nazv khrystyianskykh sviat u zakhidnopoliskykh hovirkakh [Word formation of the names of Christian holidays in Western Polish dialects]. *Berehynia*. № 3. S. 18–26 [in Ukrainian].
3. Bevka O. (2004) Slovyk-pamiatnyk (Dialektnyi slovyk sela Poliany Maramoroshskoho komitatu) [Dictionary (Dialect dictionary of Polyana village, Maramures County)] / red. I. Udvari. Niredhaza. 178 s. [in Ukrainian].
4. Bocharova I.V (1999) Leksyko-semantychni ta hramatychni parametry nazv relihiinykh sviat u suchasni ukrainskii movi [Lexical-semantic and grammatical parameters of the names of religious holidays in the modern Ukrainian language]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv. 17 s. [in Ukrainian].
5. Hrytsak M.A. (2017) Materialy do slovnyka ukrainskykh hovirok Zakarpatskoi oblasti [Proceedings to the Dictionary of Ukrainian Dialects of the Transcarpathian Region]. Vyp. 1: A-B / za red. P.Yu Hrytsenka. Kyiv: KMM. 380 s. [in Ukrainian].
6. Hutsulski hovirky: Korotkyi slovyk (1997) [Hutsul Patois: Concise Dictionary] / vidp. red. Ya. Zakrevska. Lviv. 232 s. [in Ukrainian].
7. Gotsa E. (2019) Nazvy kalendarno-obriadovykh sviat u hovirkakh Zakarpattia [Names of Calendar-ritual Holidays in Transcarpathian Patois]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*. Uzhhorod. Vyp. 2(42). S. 38–44 [in Ukrainian].
8. Etymolohichni slovyk ukrainskoi movy (1982–2012) [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]: v 7 t. / za red. O.S. Melnychuka. Kyiv: Naukova dumka. T. 1–6 [in Ukrainian].
9. Matiiv M.D. (2013) Slovyk hovirok tsentralnoi Boikivshchyny [Dictionary of dialects of the central Boykivshchyna]. Kyiv; Simferopol: Nata. 602 s. [in Ukrainian].
10. Onyshkevych M.Y. (1984) Slovyk boikivskykh hovirok [Dictionary of Boyko's dialects]: u 2 ch. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
11. Ostash N. (2003) Pro nazvy litnikh khrystyianskykh sviat ukraintsiv: Zeleni sviata [On the Names of Summer Christian Holidays of Ukrainians: Green Holidays]. *Dialektolohichni studii. 1: Mova v chasi i prostori*. Lviv. S. 248–268 [in Ukrainian].
12. Pipash Yu., Halas B. (2005) Materialy do slovnyka hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti) [Materials for the dictionary of Hutsul dialects (Kosiv Polyana and Rosishka (Rakhiv district, Transcarpathia)]. Uzhhorod. 266 s. [in Ukrainian].
13. Pyrtei P.S. (2004) Korotkyi slovyk lemkiivskykh hovirok [A concise dictionary of Lemko dialects] / uporiadkuvannya y pidhotovka do druku Ye.D. Turchyn. Ivano-Frankivsk: Siversiia MV. 364 s. [in Ukrainian].
14. Sabadosh I.V. (2008) Slovyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of Transcarpathian Patois of Sokyrnytsia's village, Khust Region]. Uzhhorod: Lira. 480 s. [in Ukrainian].
15. Sapiha V.K. (1993) Ukrainski narodni sviata ta zvychai [Ukrainian folk holidays and customs]. Kyiv: T-vo «Znannia Ukrainy» [in Ukrainian].
16. Slovyk bukovynskykh hovirok (2005) [The Dictionary of Bukovyna patois] / za zah. red. N.V. Huivaniuk. Chernivtsi: Ruta. 688 s. [in Ukrainian].

17. Slovnyk ukraïnskoi movy (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian Language]: v 11t. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
18. Fasmer M. (1964–1973) Ehtimologicheskii slovar russkogo yazyka [Etymological dictionary of Russian language]: v 4 t. Moskva: Progress. T. 1–4 [in Russian].
19. Shylo H. (2008) Naddnistrianskyi rehionalnyi slovnyk [Transnistrian regional dictionary]. Lviv – Niu-York. 288 s. [in Ukrainian].
20. Shkoda M.N. (2007) Tradytzii i sviata ukraïnskoho narodu [Traditions and holidays of the Ukrainian people]. Donetsk: TOV VKF “BAO”. 384 s. [in Ukrainian].

ANTHROPONYMS IN THE CALENDAR-RITUAL NAMES (on the material of Transcarpathian patoisés)

Abstract. An important part of modern dialectological research is a systematic description of thematic groups of vocabulary. The vocabulary of calendar rituals is of paramount interest for the researches. Its fixation and analysis helps the researcher to better understand the dialectal processes in the system of dialects and patoisés. Calendar-ritual vocabulary contains information about the traditional spiritual and material culture of the people. Therefore, its fixation, systematization and analysis in various aspects is of paramount importance for Ukrainian linguists. In the paper under consideration we present observations on calendar-ritual names in Ukrainian Transcarpathian dialects, which are formed on the basis of anthroponyms. Special attention has been paid to their component composition, lexical and grammatical characteristics and inner form. We also trace the presence or absence of fixed vocabulary in other Ukrainian dialects and in the Ukrainian literary language.

Transcarpathian dialects as it is known belong to the system of dialects of ancient formation, and therefore, not only retain relics, archaic features, but also contain relatively new layers due to the geographical location of the dialect and other non-lingual motifs. The subject of our analysis is sememes used to define 20 religious holidays and periods associated with these holidays.

As it can be seen from the vocabulary being collected, calendar-ritual vocabulary is characterized by a wide variety. An analysis of the register of religious holidays has shown that they are always dedicated to a certain sacred person. The word formation of Christian names in Transcarpathian dialects deserves much attention. There is a lot of calendar-ritual vocabulary, which is based on proper names associated with the law of speech economy, because the full multi-component names in everyday speech is inconvenient to use, so they are changed to monosyllabic.

Names are also recorded, which in the Ukrainian language are borrowed from Church-Slavonic, being the borrowings or tracings from Greek. Borrowed names have adapted to the phonetics of the Ukrainian language. A small percentage of names based on proper names are suffixal derivatives.

Keywords: calendar-ritual vocabulary, anthroponyms, lexical-semantic group, lexeme, motivation, Ukrainian Transcarpathian dialects.

© Миголинець О., 2021 р.

Ольга Миголинець – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; olha.myholynets@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5331-7218>

Olha Myholynets – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; olha.myholynets@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5331-7218>